

4. Племнек, А. И. Ресурсы и сервисы Российских корпоративных проектов [электронный ресурс] / А. И. Племнек. – Режим доступа: [www.unkniga.ru / biblioteki / vuzbiblio.html](http://www.unkniga.ru/biblioteki/vuzbiblio.html). – Дата доступа : 12.12.2015.

5. Разумова, Э. Г. Корпоративное взаимодействие универсальных научных библиотек в рамках онлайн-СБО / Э. Г. Разумова // Библиотечноеведение. – 2008. – № 6. – С. 36–40.

6. Юхновец, Т. С. Координация в формировании информационных ресурсов / Т. С. Юхновец // Научные и технические библиотеки. – 2003. – № 12. – С. 57–59.

І. П. Клімаў,

*кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры беларускай філалогіі
і сусветнай літаратуры*

САКРАЛЬНАЯ І РЭЛІГІЙНАЯ КАМУНІКАЦЫЯ: ДА ПРАБЛЕМЫ РАЗМЕЖАВАННЯ ПАНЯЦЦЯЎ

Шэраг даследчыкаў не адрознівае сакральную камунікацыю ад рэлігійнай [3, с. 224–225; 6, с. 8], але такое адрозненне здаецца неабходным. Хаця рэлігія скіравана на сакральнае і ўзнікае пры ім, сакральнае не тоеснае рэлігіі і адрозніваецца ад яе. Сакральнае – гэта нешта экстрарэальнае, звышнатуральнае, трансцэндэнтнае, анталогічна інакшае, унікальнае і неспасцігальнае з’ява, а таму індывідуальнае (для ўспрымання), тады як рэлігійнае – масавая і нават тыпізаваная / стэрэатыпная з’ява (яна падзяляецца многімі), а таму сацыяльная і культурная (у сэнсе: частка культуры) паводле сваёй сутнасці. Рэлігія – гэта ідэалогія (у выпадку пэўнага вучэння ці дактрыны) або светапогляд (у выпадку звычайнай, штодзённай свядомасці), тады як сакральнае (калі дапускаць яго існаванне, у тым ці іншым выглядзе) – самастойны і самаісны феномен, незалежны ад грамадства і чалавека, яго пачуццяў, поглядаў і практык. Адпаведна, павінны адрознівацца і віды камунікацыі – унутры рэлігіі і пры зносінах з сакральным.

У рэлігійнай камунікацыі вербальныя сродкі (мова) абавязковыя (хаця магчымыя і невербальныя: міміка, жэсты, рухі, рытуалы), ужо хаця б таму, што вернікам трэба кантактаваць паміж сабой і з астатнім светам. Таму асноўны дыяпазон камунікацыі ў рэлігійным жыцці адбываецца праз вербальны

канал (мову), хаця і з актыўным выкарыстаннем невербальных сродкаў (звычайна пры выкананні культу і культавых практык ды паводзін). Аднак пры сакральнай камунікацыі сітуацыя інакшая: мова дапушчальная, але неабавязковая (тое ж тычыцца і невербальных знакаў кшталту рухаў ці рытуалаў). Пры кантакце з сакральным інфармацыя можа перадавацца непасрэдна ў святдомасць ці са святдомасці верніка («ідзе з душы», «льецца прама ў сэрца»). У такой сітуацыі чалавечая мова фактычна не патрэбна; адпаведна, пры перадачы і атрыманні паведамлення (інфармацыі) тут можна абысціся без пасрэднікаў (знакаў і перадатчыкаў / прыёмнікаў), як і без зваротнай сувязі. Вернікі і рэлігійная літаратура даюць шмат прыкладаў падобных містычных зносін з сакральным. Аднак такія зносіны застаюцца справай індывідуальнай і суб'ектыўнай, якую наўрад ці магчыма аб'ектыўна апісаць і зафіксаваць. Такі канал зносін адсутнічае ў рэлігійнай камунікацыі, там ён проста немагчымы.

Сакральнае амаль ніяк не праяўляе сябе ў мове ці праяўляе сябе мінімальна, ледзь заўважна. Хутчэй яно заўважнае ў паводзінах (у т. л. маўленчых) вернікаў, праяўляючыся ў некаторых паралінгвістычных параметрах іх маўлення (тэмп, інтанацыя, частата гуку і да т. п.), калі «речь построена так, что говорящий свидетельствует о своей вере в Бога» [1, с. 12]. Такая мінімальнае «прысутнасць» сакральнага ў мове здаецца парадаксальнай і нават немагчымай, таму некаторыя аўтары настойваюць на ўнікальнасці рэлігійнай мовы сярод любых іншых моўных утварэнняў ці, ва ўсялякім выпадку, на яе адрознасці або асобнасці (часам – нават прынцыповай) ад астатняй мовы [8; 7; 9, s. 68]. На іх думку, у рэлігійнай мове наяўнічае штосьці інакшае за вядомыя моўныя адзінкі і з'явы [11]. Падставай для ўсіх такіх сцвярджэнняў звычайна служыць спецыфічная дэнатацыя (сакральнае! Бог!) рэлігійнай мовы, што і надае ёй розныя трансцэндэнтныя ўласцівасці (моц, стваральнасць, міласць і да т. п.). На самой справе аргументацыя такіх аўтараў беспадстаўная.

Сапраўды, дэнататам рэлігійнай мовы з'яўляецца сакральнае (Бог, непазнавальнае) – спецыфічны ўнікальны рэфэрэнт, які паводле сваёй сутнасці павінен адрознівацца ад усіх іншых аб'ектаў прафаннага свету. Аднак яго спецыфічнасць мае фактычна індывідуальнае, прыватнае значэнне і ніяк не вылучаецца, не маркіруецца моўнай сістэмай. У мове, наколькі можна

меркаваць, няма ні спецыфічных сродкаў, ні класаў для выражэння або нават маркіравання сакральнага – ні спецыфічнай падсістэмы слоў або выразаў (не блытыць з рэлігійнай лексікай і ідэаматыкай!), ні спецыфічных марфем або граматычных катэгорый. У выніку, пасіўнасць або актыўнасць аб'екта пры дзеянні мова (яе сістэма) адрознівае, але сакральнасць ці несакральнасць – не. Таму калі сакральнае і спецыфічны рэфэрэнт, то яго спецыфічнасць не існуе для мовы, не «заўважаецца» ёй, ва ўсялякім выпадку, на ўзроўні моўнай сістэмы.

Некаторыя даследчыкі лічаць, што сакральнае выражаюць каранёвыя марфемы ў словах кшталту *Бог, Божы* [5, с. 21], аднак гэта справядліва толькі ў вузкім сэнсе. Каранёвыя марфемы, як правіла, выступаюць носбітам асноўнага лексічнага значэння слова, але гэта ўласціва ўсім паўназначным словам мовы, а не толькі рэлігійнай лексіцы, і апошняя ў гэтым аспекце не мае ніякай спецыфікі ці ўнікальнасці ў лексічнай сістэме. Той жа карань ужо ў іншым марфемным атачэнні можа страчваць сваё «сакральнае» значэнне, напр. бел., руск., укр. *Бог* – руск. *обожать* ‘захапляцца, вельмі паважаць’, укр. *обожнювати* ‘тс’. Такім чынам, «сакральнае» значэнне ўласціва ўсяму слову ў цэлым, а не выключна нейкай яго марфеме. У гэтым плане семантыка слоў, што пазначаюць сакральнае, не адрозніваецца ад семантыкі любых іншых слоў.

Пры гэтым у мове існуе катэгорыя, якая пазначае ўнікальныя аб'екты свету – гэта імёны (пераважна словы і некаторыя выразы), аднак такая катэгорыя не спецыялізаваная на сакральным – яна ахоплівае любыя аб'екты, сакральныя і несакральныя (пры гэтым апошніх колькасна больш). Такім чынам, хця моўная сістэма і маркіруе ўнікальныя аб'екты свету, яна не робіць гэтага ў дачыненні да сакральнага. З гэтага можна зрабіць выснову, што непасрэдна само сакральнае займае неістотную частку ў чалавечай вербальнай камунікацыі, з'яўляецца, хутчэй, індывідуальнай ці суб'ектыўнай з'явай. Можна сказаць, што для моўнай сістэмы сакральнае як адметная з'ява проста не існуе ці «выглядае» як прыватны, малаістотны выпадак. Паказальна, што пры аналізе канцэпта ‘рэлігія’ на матэрыяле нацыянальнага корпуса рускай мовы сучасныя даследчыкі прыходзяць да парадаксальнай высновы: сувязь са звышнатуральным у мове не адносіцца да найбольш важных [4, с. 161].

Тыя моўныя сродкі, якія ўжываюцца для пазначэння сакральнага (для дадзенага верніка), самі па сабе не маюць нейкай спецыфічнасці або ўнікальнасці. Аб'ектыўна спецыфічнасць, унікальнасць сакральнага – гэта толькі прыпісаная, меркаваная [3, с. 77], у пэўным сэнсе нават суб'ектыўная рыса: яна існуе фактычна толькі ў свядомасці верніка (і супольнасці яго адзінаверцаў), але за межамі дадзенай рэлігіі (рэлігійнай супольнасці) можа не падзяляцца, аспрэчвацца ці не прызнавацца, нават ганіцца. І ў моўнай сістэме няма ніякіх сродкаў, што маглі б навязаць пэўнае разуменне сакральнага іншым карыстальнікам, падобна да таго, як, напрыклад, ужыванне тых або іншых катэгорый і формаў мовы (напрыклад, адушаўленасці-неадушаўленасці) абавязковае для ўсіх карыстальнікаў гэтай мовы, незалежна ад іх погляду на значэнне дадзенай катэгорыі ці формы. Таксама мова звычайна ніяк не «праяўляе сябе», гаворыць пра сакральнае вернік, агностык, атэіст ці індыферэнтная ў пытаннях веры асоба. І вернікі, і нявернікі ў аднолькавай ступені здольныя вербальна дэманстраваць і піетэт, і пагарду ў адносінах да сакральных аб'ектаў/суб'ектаў, ставіцца да іх як да прафанных і г. д.

Натуральна, існуе асобаснае вымярэнне знака: вернікі могуць зазнаваць асаблівыя пачуцці пры вербальным кантакце з сакральным, што немінуча адбываецца на выкарыстанні імі моўных знакаў пры такім кантакце. Аднак з пункту гледжання лінгвістыкі ў гэтым выпадку можна казаць толькі пра нейкія індывідуальныя канатацыі моўнага знака, персанальнае стаўленне адносіны карыстальніка да тых моўных сродкаў, што ён ужывае ў час вербальнага кантакту з сакральным. Відаць, менавіта такія канатацыі некаторыя даследчыкі прымаюць за спецыфічна рэлігійнае значэнне моўных адзінак [2, с. 135–136].

Сітуацыя, аднак, зусім інакшая ў дачыненні да рэлігійнага: рэлігія як сацыяльная і культурная з'ява выразна «праяўляе сябе» ў мове. Існаванне рэлігіі ўжо «заўважаецца» мовай (напрыклад: тэматычныя групы рэлігійнай лексікі і ідэаматыкі, рэлігійны дыскурс (маўленне), рэлігійны стыль). Хаця ў склад рэлігіі ўваходзіць сакральнае, яно там застаецца самастойным, незалежным феноменам. Культура і мова не здольныя ахапіць ці змясціць сакральнае, дакладна апісаць ці адлюстраваць яго (з чым звязана філасофская праблема апісання Бога як абсалю-

та). Сакральнае непадуладна чалавеку і незразумела яму, тады як культура залучае менавіта тое, што з'яўляецца прадуктам чалавечай дзейнасці. Таму рэлігійная камунікацыя амаль цалкам (за выключэннем адзначаных зносін з сакральным) з'яўляецца якраз прадуктам культуры, уяўляе сабой сістэму прадуктаў чалавечай дзейнасці: тэкстаў і артэфактаў (рэлігійныя сімвалы, пабудовы і г. д.), а таксама інстытуцыяй і адносін. У выніку, рэлігійную камунікацыю (не сакральную!) даводзіцца адносіць да здабыткаў культуры, лічыць яе складнікам апошняй, прыцыпова адрозніваючы ад камунікацыі сакральнай (нягледзячы на тое, што рэлігія скіравана на сакральнае і фактычна пабудавана вакол сакральнага). Цікава, што ў рэлігійнай камунікацыі адметную долю займае прадукванне якраз нязменных тэкстаў, формул ці клішэ [10, s. 180; 6, s. 9–10].

У выніку трэба зрабіць выснову, што кантакт з сакральным займае неістотнае месца ў чалавечай вербальнай камунікацыі, а таму і не патрабуе нейкай спецыяльнай формы – ні моўнага ўтварэння, ні сістэмных сродкаў (марфем, граматычных катэгорый, сінтаксічных канструкцый). Пры гэтым неабходна адрозніваць рэлігійную камунікацыю ад сакральнай. Апошняя не патрабуе чалавечай мовы і можа перадавацца па невербальных каналах, якія важныя, але не істотныя для рэлігійнай камунікацыі, заснаванай перш за ўсё на вербальных сродках. Мова адначасова не толькі забяспечвае рэлігійную камунікацыю і з'яўляецца адной з формаў кантакту з сакральным, але разам з тым служыць сродкам зносін па любых нерэлігійных пытаннях.

1. Бугаева, И. В. Язык православной сферы: Современное состояние, тенденции развития [автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. филол. н.] / И. В. Бугаева. – М., 2010.

2. Гриненко, Г. В. Сакральные тексты и сакральная коммуникация: Логико-семиотический анализ вербальной магии / Г. В. Гриненко. – М., 2000.

3. Мечковская, Н. Б. Язык и религия: Лекции по филологии и истории религий ; учебн. пособие / Н. Б. Мечковская. – М., 1998.

4. Сергеева, Е. В. Лексическая экспликация концепта «религия» в русском языке / Е. В. Сергеева // Политическая лингвистика. – [Екатеринбург] 2007. – № 2 (22). – С. 151–165.

5. Bajerowa, I. Kilka problemów stylistyczno-leksykalnych współczesnego polskiego języka religijnego / I. Bajerowa // O języku religijnym. Zagadnienia wybrane / red.: M. Karpluk, J. Sambor. – Lublin, 1988. – S. 21–43.

6. Grzegorzyczkowa, R. Kilka refleksji na temat istoty, zakresu i cech swoistych języka religijnego / R. Grzegorzyczkowa // Poradnik Językowy. – 2008. – Zesz. 10. – S. 3–12.

7. Karwala, M. O niektórych sposobach wyrażania niewyraźnego / M. Karwala // Teologia – kultura – współczesność; Materiały z sympozjum w Instytucie Teologicznym w Tarnowie, 9 IV 1994 / red. Z. Adamek. – Tarnów, 1995. – S. 86–98.

8. Kołakowski, L. O wypowiedaniu niewypowiedzianego: język i sacrum / L. Kołakowski // Język i kultura: Funkcje języka i wypowiedzi / red.: J. Bartmiński, R. Grzegorzyczkowa. – Wrocław, 1991. – T. 4. – S. 53–63.

9. Koziara, St. Wokół współczesnych problemów komunikacji międzyludzkiej i języka religijnego / St. Koziara // Teologia – kultura – współczesność; Materiały z sympozjum w Instytucie Teologicznym w Tarnowie, 9 IV 1994 / red. Z. Adamek. – Tarnów, 1995. – S. 63–75.

10. Pałucka, I. Czy istnieje „język religijny”? / I. Pałucka // Język Polski. – 2000. – Nr. 3-4. – R. 80. – S. 176–184.

11. Sztajer, S. Rola języka w konstytuowaniu świata religijnego / S. Sztajer // Przegląd Religioznawczy. – 2005. – Nr. 4 (218). – S. 31–44.

***Н. В. Клименкова,**
профессор кафедры менеджмента
информационно-документной сферы,
кандидат педагогических наук, доцент*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ СВОБОДНОГО ДОСТУПА К ИНФОРМАЦИИ И КУЛЬТУРНЫМ ЦЕННОСТЯМ

Определение и научное обоснование психолого-педагогических основ библиотечно-информационной деятельности представляется актуальным в условиях перехода от информационного общества к обществу знаний. В этой связи важно выявить действенные механизмы педагогического влияния на информационное поведение пользователей библиотек с целью формирования информационной культуры, повышения качества отбора и усвоения информации, продуктивности чтения, которое было и остается одним из наиболее эффективных инструментов познания.

Наличие психолого-педагогической составляющей в библиотечно-информационной деятельности – неоспоримо. Однако осмысление и научное обоснование ее сущностных характе-